

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՆԻՒՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՕՐՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՆԻՒՅ ՈՒՐԲԱԹ 28 ՅՈՒՆԻՍԻ 1857

ԹԻՒ 548

ԶՄԻՒՆԻՒՅ, 28 ՅՈՒՆԻՍԻ

Մեզ հայրենի իշխանութեան ներքե կգած Հնգրկայ տանի մէջ, սեղանի կանոնաւոր զօրաց մէկ մասին անհնարաբար թիւնը և ստահակութիւնը, որ ժամանակէ մը 'ի վեր կը շարունակուի, մտաւորականութեան և անհանգստութեան պատճառեղած է Սեօնի Վրիտանիոյ քաղաքական երևելի անձանց: Այդ անձանքը Արաբի զօրաց մէկ գունդը 'իրենց անգլիացի պաշտօնատարաց գլխաւորութիւն ընելով, նոյն զօրագունդը լուծուեցաւ, և զինուորները իրենց հայրենիքը յուղարկուեցան: Ստեղծուող իրականութեան հասած լուրերը կը քննարկուին թէ ուրիշ նոր զօրագունդի մը մէջ ևս ապստամբութիւն պատահե՞ր է. և կը ստիպուի թէ այս անգամ գլխաւոր յանցաւորները պատերազմական տեսանի մը միջոցաւ պիտի դատուին, կամ իրենց հայրենիքը պիտի յուղարկուին, և անոնց այս զօրագունդը լուծուի:

Հնգրկայ տանի լրագրութիւնները զանազան պատճառներ կուտան այս զինուորական ապստամբութեանը, ոմանք կը քննարկեն թէ զինուորացի վարձքը քիչ բըլաւն համար է, ուրիշները կը հաստատեն թէ կրօնամարտիկներէ գրգռուել են Հնգրիները, ըստ որում կրօնական որ բողոքական պաշտօնէից քարոզութիւնները իրենց կրօնին վնաս չհասցնեն: Օրհնող և իցէ մեծ զգուշութեան արժանի է այս գործը, որ կը նայ, կը տեսնուի, ծանր հեռանալով թիւններ ունենալ Մեզ հայրենի տիրապետութեանը համար 'ի Հնգրկայ տան, ուր Սեօնի Վրիտանիոյ զօրաց քանակին մեծագոյն մասը Հնգրկայիներէ բաղկացեալ է: Ասիայի պէտք է գիտնալ թէ ժամանակ առժամանակ այսպիսի դժգոհութեան և զինուորական անկարգութեանց զէպքեր պատահած են Հնգրկայի զօրաց մէջ, բայց անգլիական իշխանութիւնը իւր խոհմէ և գործունէայ ընթացքով և իւր հզօր միջոցներով միշտ կարող եղեր է

նոյն անկարգութեանց և անհնարաբարութեան առաջը առնելու: Աւստի ստորակոյ չկայ, թէ այս անգամ ևս զինուորական բարեկարգութիւնը չուտով պիտի հաստատուի և հասարակութեան մէկ մասին չախաղանց վտար 'ի գերե պիտի ելլէ: Հնգրկայ տան կը գրեն թէ Մեզ հայրենի ընդհանուր կուտակը, իւր խորհրդանոցին հաւանութեամբ, ապրիլի 18-30ին վճարէ որ Պիլժոյ-Արիկ վեհապետին երկիրները Մեզ հայրենի Հնգրկայ տանի տէրութեանը հետ միաւորուին:

Պիլժոյ-Արիկ իշխանը Հիւսու-Վուս տէրութեան վեհապետն էր, որ Ապրիլի 1-13ին մեռաւ անանց զուակ և առանց ծանուցեալ յաջորդներ ձգելու: Հետեւեալ Մեզ հայրենի Հնգրկայ տանի ընկերութիւնը, յանուն Մեզ հայրենի թագուհւոյն, օրհնեց յիշեալ իշխանին բարեկեցութեան և հարուստ երկիրներուն: որոց աշխարհագրական դիրքն ևս քաղաքական մեծ ծանրակշռութիւն ունին, քանզի կը տարածուին Պարսից սահմանադրութեան մինչև Հիւսուս գետը, որ Մեզ հայրենի հիւսիսային կողմը և Պատաշանի հարաւային կողմը կիսիս:

Չինտամանի հասած վերջին լուրերը մայիսի 9էն են և նոր փոփոխութիւն մը չեն ծանուցաներ Մեզ հայրենի և Չինտամանի մէջ եղած կռուոյն վրայ: Վանդոնի մէջ ինքզնութիւնը կը շարունակուի ըստ ամենայն մասին, և ներքին կողմէն ապստամբ Չինտամանը որքա՞տք կը քննարկուի քաղաքին, ուսկից մէկ որուն ճանապարհաւ միայն հեռու են այժմ:

Յայտնի է որ Փարիզի Մեզ հայրենի գետան լրատուները և Պարսից արտաքաղաքացի գետան թէրուք-Ստանին միջնորդութեամբ յիշեալ մայրաքաղաքին մէջ խաղաղութեան գաղափարութիւնը կարգադրեցաւ և հաշտութիւն եղաւ 'ի մէջ Մեզ հայրենի և Պարսից տէրութեան:

Այս խաղաղութեան գաղափարութեան հետ ուրիշ պայմանագրութիւն մըն ալ եղած է 'ի մեջ մին արարողութեանց ոմանց, որ 'ի գործ պիտի դրուին Մեզ հայրենի գետանը թէ հարան երթալու առթիւ և բարեկամական յարաբերութիւնը նորոգուելու ժամանակը:

Վհաւորիկ այս պայմանագրութիւնը, որ ծանր ուշադրութեան արժանի է: Ստորագրեալքն, Մեզ հայրենի իշխանութիւնն ունեցող արտաքաղաքացի գետանը 'ի մեջ Մեզ հայրենի իշխանութիւնն ունեցող արտաքաղաքացի գետանը, նմանապէս յիշեալ կայսեր մօտ, իրենց կառավարութիւններէն հարկաւոր իշխանութիւնը ստացած ըլլալով, առաջապահու կը գաղափարուին որ հետագայ արարողութիւնները 'ի գործ պիտի դրուին մօտ վերահաստատութեան գետանական և բարեկամական յարաբերութեանց 'ի մէջ Սեօնի Վրիտանիոյ և Պարսից արքունեաց: Այս պայմանագրութիւնը մի և նոյն զօրութիւնը և մի և նոյն արժէքը պիտի ունենայ, որպէս թէ գրուած ըլլար հաշտութեան գաղափարութեանը մէջ, որ այսօր եղաւ ստորագրեաց մէջ:

Ստորագրածը, յանուն Շահին, նամակ մը պիտի գրէ միտար Միւրրէյին, որուն մէջ իւր ցաւը և իւր սարաշաւը պիտի յայտնէ Մեզ հայրենի փառութեամբ հայրենի գետանին պատուոյն գէ՛մ զրուցած և ստորագրած թշնամալից բարուրանացը համար: Պիտի ըսէ անոր, թէ յետո կը կոչէ Նոյն մերի 19ին գրած իւր նամակը և արտաքին գործոց պաշտօնէին նոյն ամսոյն 26ին գրած երկու նամակները (որոցմէ մէկը կը պարունակէ Շահին մէկ պատասխանը 'ի մասին բարուրանաց եղելոց ընդգէ՛մ միտար Միւրրէյին) և պիտի յայտնէ նաև թէ ետքէն գրուած ուրիշ որեւիցէ նամակ մը՝ ըստ ստորագրու նամակին որուն օրինակը վարը գրուած է. Շահը չէ յուղարկած

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԻՍՏԻՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒՅՑՈՒՄԻ ՈՒՐՈՒՄԻՆԻՒՅ ՈՒՐՈՒՄԻՆԻՒՅ ՄԻՒԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՆԵՏԿՈՅ ՓԼՐԻՕ, Ի Գրանդի Ն. Արաբեան, 1857:

Փորձողի գրքոյ մըն է, 160 երեսէ բաղկացեալ, որուն հեղինակն է գերապատիւ տէր Վարդիէլ Այվազովքի գիտնական և մեծանուն փորձապետը, որ ըստ 'ինգրոյ իւր հարազատին, հաշակաւոր գաղափար և ծովանկար պատկերահան մեծարոյց Յօհանէս աղային Վայազովքի յանձնառու եղած է շարադրել գոյն և 'ի լայն ընծայել 'ի Փարիզ, ինչպէս կը տեսնուի հետեւեալ նամանակէն և յատկաբանէն, որ յիշեալ աղագոյնու գրքուկին սկիզբը գրուած են:

Այլաւոր հարազատ Յօհանէս, Մինչեւ որ աստուածապարգև չբնաղ հանձարով ու հրաշալի վրձնագր բնութեան հոյակապ տեսարանները կը նկարէիր, և ևս անոնց ճշգրտութեանն ու գեղեցիկութեանը վրայ զմայլած կը նայէի, ինչպէս ինձմէ որ ես ալ բարոյական պատկեր մը նկարադրեմ, այսինքն 'ի գիր անցնեմ Միւրրէյի միաբանութեան հոգին ու սկզբունքները, որոնցմէ բաժնուած ըլլալուս այնչափ ուրախ էի: 20 տարուան փառաբանութեան հատարուած տեսնելով վրաս 'ինչպիսիք գեղարարն էր, եղբայր, և իմ անյի

շաշար բնաւորութեանն ու խաղաղասէր զգած մանցս շատ հակառակ, սակայն քու արդարաւ կրող մտածութեանը, եռանդուն ազգասիրութեանը, և այսքան ժամանակ իմ քաջածնութեան վրայ ցուցած կարեկցութեանը սիրոյն համար պարտական էի չէ ջանքեր և անհոգ չափ որ կըցայ կատարելի ինչպիսիք, այնպէս որ թէ պարտականութիւնս վճարեմ և թէ բնական զգածմանցս գէ՛մ չգործեմ:

Ինչպէս որ արեւմտեան սիրով այս փորձիկ գրուածքը, ոչ իւր գունդակող նկարագիր կամ պատկեր մանրանկար, այլ իւրեւ հարեանցի բայց ճիշդ Աւրուսպիճ, և եթէ քեզ և ինձ սիրելի լզգերտուս խրատ և օգուտ մը ելլէ՝ ասոր ընթերցանութեան, ինչպէս որ կը յուսամ, որուն ալ արժանապէս միջնորդութեան և ուրախացիր:

Ի Փարիզ, 5 Մայիս 1857:

ԿԱՐՏԻՆԻՆ ԿԱՅԱՎԱԶՈՎԱՍԻՒՄԻ ԿԱՐՏԻՆԻՆ ԿԱՅԱՎԱԶՈՎԱՍԻՒՄԻ Այլաւոր հարեանցի բարի, սուրբ, օգտակար, գեղեցիկ և գոյնի բան որ կայ 'ի թէ չկարենային մարդիկ չարի գործածել, իրաւունքն այս թշուառ աշխարհս երջանկաւէտ դրախտ մը կը գաւառնար: Բայց Աստուած իր անքննելի գաւառանոցն ու նախախնամութեամբ պատշաճ չէ տեսնէր այսպիսի սահման մը դնել մարդուս կամքին ազատութեանը, այլ թող տուեր է որ մարդիկ եթէ ուզեն զբարին անգամ չարի գործը ձրեն, և 'ի չարեաց բարիք հանելը իր անհոգն

ողորմութեանն ու ամենակարող զօրութեանը պահեր է: Աւստի անմխտելի ճշմարտութիւն մըն է փիլիսոփայից մէկուն ըսածը թէ՛ «Այսար «հի մէջ գտնուած աղէկութիւնները թերևս «կարելի ըլլայ համբել, բայց այն աղէկութիւն «ներուն 'ի չարն գործածուիլը գիր անցունելու «համար բոլոր աշխարհիս թուղթը ջաւեր»:

Չի կը քեզ որ այս ճշմարտութեան յայտնի ապացոյց ըլլար մեղի նաև այն պատկառելի Միւրրէյի ինքնը՝ որոյ անգամ եղած ենք գրել թէ կը տեսնուի տարի, անոր օգուտն ու ընթացքին անգիտութիւնները անձամբ վայելել ենք, և ալ նոր լուսութեանն ու յառաջադիմութեանն գէ՛թ մեր տիրութեան ընկածին չափ աշխատող ենք: Չի կը քեզ կը քեզմ ցուցնել չգիտողներուն թէ Միւրրէյի միաբանութեանն օրին ու ընթացքն ալ, որ իր հիմնադրին մտացը մէջ գունդի էին, ինչպէս քիչ ատենէն աւրուեցան ու թիւրեցան, և հետզհետէ սոյնչափ խտրութեան իրենց սկզբնական նպատակէն որ ազգիս Հայոց օգուտն համար հիմնուած միաբանութիւնը վնասակար ըրին անոր:

Չի կը քեզ այս բաներս նկարագրելու ելլել իւրեւ սոսկական անձ. փաստի մեղի համար հիմնական օրէնք եղած է մտածել թէ բարին ու չարը զանազանեւ ու զոյն ու կրցողին համար անհրաժեշտ պարտք է խտրել 'ի չարն և առնել զբարին, ինչպէս զիստապարտութիւն և երթալ գէ՛տ նորա, և թէ մտածութեան ընդհանուրին պէտք չէ հետեանք հանել, ալ մեզ

Թէհրան գտնուող օտար տէրութեանց դեմ ապստամբութիւնը, որ ուղղակի և ոչ անուղղակի կերպիւն:

«Վերջին շրջանը թեման, այսինքն Սատրապի մին յանուն Շահին առ միտար Միւրէյ գրած նամակին մէկ օրինակը պաշտօնական կերպիւ պիտի հաղորդուի Թէհրան գտնուող ամեն դեմ ապստամբաց, և նոյն նամակին իմաստը պիտի հըրատարակուի յիշեալ մայրաքաղաքին մէջ:

«Ինչպէս ի նամակը Պարսից տէրութեան գըլխաւոր պաշտօնատարի մը ձեռքը Պաղատա միտար Միւրէյին պիտի տարուի յանուն հրահրանօք, յանուն Շահին, որ միտար Միւրէյ իւր դեմ ապստամբութեան պաշտօնատարներովը հրամայէ ի Թէհրան, ապահովական խօսքերով Նորին Վէհափառութեանը, թէ յիշեալ դեմ ապստամբութիւնը որոց արժանի է Մեծին Նրիտանիոյ կառավարութեան երեսփոխանը: Բայ յայտնանէ, որ բիշ երեւելի անձ մի ևս պիտի յուղարկուի մէջ մանտարի պաշտօնի, որպէսզի ուղեկից ըլլայ Նիգղիոյ դեմ ապստամբութեան Թէհրան:

«Վստ մայրաքաղաքին մօտենալուն, միտար Միւրէյ պիտի ընդունուի մեծաստիճան պաշտօնատարներէ որոնք պիտի առաջնորդեն Նիգղիոյ դեմ ապստամբութեանը քաղաքին մէջ իւր բնակարանը: Անոր հասնելէն ետեւ, իսկոյն Սատրապի մը՝ արքունեաց սովորական հանգիսիւ Մեծին Նրիտանիոյ դեմ ապստամբութեանը պիտի երթայ քարեկամական յարաբերութիւնները նորոգելու համար միտար Միւրէյին հետ, որուն քով թող տալով արտաքին գործոց տեսուչը՝ որ ուղեկից ըլլայ, միտար Միւրէյին մինչև թագաւորական պալատը, նոյնինքն յանձն պիտի առնուի ընդունել Նիգղիոյ դեմ ապստամբութեանը և Շահին ներկայացնել զնա:

«Նեւեալ օրը Սատրապի մը այցելութեան պիտի երթայ Նիգղիոյ դեմ ապստամբութեանը, կէսօրին և միտար Միւրէյ այս այցելութեան փոխարէնը պիտի հատուցանէ առ անագան, միւս օրը, կէսօրէն յառաջ:

«Գրեալ ի Փարսի, ի 4 Մարտի 1857: (Սատրապի մը) ԳՈՎԻՒՒՒՒՒ ՖԵՆՈՒՒՐ: Պարսից Շահին առ իւր Սատրապի մը գրած նամակին խորհրդանշանները: «Ի երեսներ, 1855:

«Իրէկ երեկոյն կարգաւորելով Նիգղիոյ լիակատար իշխանութիւնը ունեցող դեմ ապստամբութեանը և շատ զարմացանք այս գրուածոյն խիստ խորիտ

ուրի օրինակին նմանելով՝ մեզըր առնուլ, ու թոյնը մէկդի ձգել, երանելի հին ճգնաւորաց մէկուն պէս՝ ուրիշներուն վրայ պարտաւելի գործ մը տեսած ատեննիս «Իսկ մի առներ, լըսթան» ըսել մենք մեզի ու անցնել երթալ, և Պոզոս առաքելոյն վարուցն ու խրատուն հետեւելով՝ եթէ կարելի է ընդ ամենայնի ամենայն ըլլալ որ զամենեսեան շտհիմք ի Նրիտոս, ու մէկուն ընկածը տեսած ատեննիս անգամ՝ «Իսկ զի գատիս զայլոյ ծառայ . . . իւրում տեառն կայ կամ անկամի» ըսել ու լռել: Մէկ խօսքով, իբրև սոսկական անձ՝ աչքերնուս առջեւ ունենալով աշխարհիս անցաւորութիւնն ու մեր պանդխտութիւնը, և ի բուն հայրենիս մեր՝ այսինքն ի յերկինս գիմելու պարաքը, հարկ կը համարէինք մեր ընթացքին ու ձամբուն շտհիմքը միայն նայել, ուրիշներուն չխառնուիլ:

Սակայն աւաղ, սոսկական անձ ըլլալու իրաւունքնիս շատոնց կորսնցուցեցինք մեր եկեղեցական վիճակովը, և եղեր ենք ազգային անձ՝ սպասուող եկեղեցւոյ. հարկ է որ ազգին և եկեղեցւոյ օգուտն ու վնասը քարոզենք իմացը նենք ի դէպ ժամանակի: Եւ որովհետեւ կրօնաւորական միաբանութեան մը հեղինակութիւնը մեծ է՝ իբրև սուրբ Աւետարանին պատուէրներն ու խրատները հասարակ քրիստոնէից մէ աւելի ճիշդ պահող, և հաստատուն օրէնքներովու կանոններով վարուող ընկերութիւն մարդկան, և մենք այսպիսի միաբանութեան երկար ատեն աշակերտ և անգամ գտնուել էինք, հարկ է որ անոր ազդեցութիւններն ու պահպանութիւնները

զգուշելի և անամօթ ունոյն վրայ, ինչպէս նաև անոր իմաստին վրայ: Ասկէց յառաջ գրած նամակն ևս խիստ անտեղի էր: Այլև իմացանք որ իւր տանը մէջ միշտ անպատկառ կերպիւ կըխօսէ եղեր մեր ու ձեր վրայօք. բայց մենք երբէք հաւատ չընծայեցինք այս ամբաստանութեանց: Ի վերայ այս ամենայնի սյուսորուան օրս պաշտօնական նամակի մէջ անցուց այս տարադիւրբը: Աստի համագեալ եմք այժմ որ այս միտար Միւրէյ ըսուած մարդը բթամիտ, յիմար և խօլ մէկ մըն է, ըստորում կը յանդգնի ըբաբար թշնամանել մինչև զթագաւորս:

«Շահ Սուլթան շիւսէյինին ժամանակէն ի վեր (յորում Պարսկաստանը խիստ խառնաշփոթ վիճակի մը մէջ կը գտնուէր, և մանաւանդ նոյն Շահին վերջին 14 ամաց մէջ այնինչ ծանր հիւանդութեան մը պատճառաւ անկարող էր աշխատելու) մինչև ցայսօր յարգանաց պակասութեան մը ամենեկին թոյլտուութիւն չէր առնէ ի կառավարութեան և ոչ անոր գըլխէն: Ինչ եղաւ ուրեմն այժմ՝ որ այս լիակատար իշխանութիւնը ունեցող խենդ դեմ ապստամբութեանը յանդգնութեամբ մը կը վարուի:

«Կերևի թէ քարեկամ տէրութեանց դեմ ապստամբութեանը չեն գիտեր այս գրուածոյն խօսքերը, ուստի տուէք զայս միզալ՝ պարսին և միւրզա Մեղուսին (Հայազգի), որ կարող ըլլան ըստ արժանւոյն բացատրել զայն Նիգղիոյ դեմ ապստամբութեանը և լիտեր է ֆէնտիսին. որոց հարկ է ի մանալ թէ արջօփ անպաշտած կերպիւ գրած է իրենց պաշտօնակիցը: Իրէկ իջիկուանէ ի վեր մինչև ցայժմ մեր ժամանակը վշտալի եղաւ:

«Նաջակայիս կըզուցեմք ձեզ որպէսզի գիտցած ըլլաք և միանգամայն իմաց տաք դեմ ապստամբութեանը մինչև որ նոյնինքն Նիգղիոյ թագուհին պատշաճաւոր կերպիւ ներողամտութիւն չընդրէ իւր դեմ ապստամբութեանը համար, պիտի չտեսնեմք այլ ևս այս խեղաքար դեմ ապստամբութեանը, և պիտի չընդունիմք իւր կառավարութեանն ուրիշ որեւիցէ պաշտօնատար մը»:

Իսկ «ը Սիւրէյ անուն ըրաբութեան մէջ հետեւել տեղեկութիւնները կը կարգաւորել ի մասին ծանրակշիւթեան առեւտրական գործոց Սեծին Նրիտանիոյ:

«Յամին 1855, Նիգղիոյ լիակատար ընդհանուր առեւտրոյ գումարը՝ վաճառաբերութիւնը և վաճառահանութիւնը մէկ տեղ հաշուելով, 168 միլիոն 301-886 ֆրանքի հասաւ: Այս բոլոր

փորը ի շատէ նշանակէնք: Սենք կանցնինք կերթանք. միաբանութիւնը բնականապէս մշտնջենաւորելու ձամբուն մէջ է. հարկ է որ ոչ միայն ժամանակակից մարդկանց ցուցնենք, այլև մեր ապագայից աւանդէնք մեր ըրած գըլխաւոր դիտողութիւնները:

Այժմ ալ կիմացուի թէ մտքերնիս այն չէ աւանդելն որ Միսթարեան միաբանութեան բուն նպատակին ազդեցութիւնները վար գարնենք, այգպիսի անիրաւութենէ հեռու ենք ու միշտ հեռու պիտի մնանք Ստուծով. հասցա կուղեք բարոյն բարի ըսել և չարին չար, և ազատ մնալ այն սոսկալի վայէն որ կուտայ Ստուածատոր հակառակն ընողին: «Վայ որ ասեն զարն՝ բարի և զբարին չար՝ վայ որ ասեն զարն խաւար և զխաւարն լոյս՝ վայ որ ասեն զգառնն՝ քաղցր և զքաղցրն դառն» (Թող որ պահասաւոր բաներուն անգամ գովելի մասը դուրս հանելը այնչափ հաճոյ գիտենք Ստուծոյ որ այս մտքով կը հասկընանք մարգարէին ձեռքովն ըսածը. «Եթէ հանիցես զպատուականն յանարգէն, իբրև զբերան իմ եղիցիս»:

Այս կերպով յուսանք թէ մեր փոքրիկ գըլու առաքելն պտուղը կը լոյս օգուտ ազգի և շինութիւն հաւատարմութեանը, որ ովին հակառակ Միսթարեան Վիսթարեան ըսուած խտաբեան պարսաւազգրին, և անոր դէմ հրատարակուած հայերէն Պարսկաստանոյ, որոց պտուղն եղաւ ազգային խրոնովութիւն, մասնաւորաց հալածանք, անլուր անիրաւութիւնք և անհաշտ թշնամութիւնք:

գումարէն 86 միլիոն 623-524 ֆրանքը՝ որոցմէ էրեք չորրորդ մասը դուրս ելած վաճառք են՝ Նիգղիոյ ծովային վաճառականութեան կը վերաբերէ: Աստորից ծովային վաճառականութեան բաժինը՝ յիշեալ գումարէն, հազիւ թէ 16 միլիոն կը հասնի, և Վաղղիոյ բաժինը՝ 17 միլիոն 198-424 ֆրանքէն աւելի չէ:

«Այս հաշիւէն կը տեսնուի, որ Նիգղիոյ նաւերը՝ Նիգղիոյ առեւտրական կէտէն աւելի իրենք մինակ կընեն, և 5-6 անգամ աւելի գործ կը տեսնեն քան զԱստորիացոց և Վաղղիացոց նաւերը: Բանզի այս հաշուոյն մէջ 1268 անգղիական նաւեր կան, ընդդէմ՝ 202 գաղղիական և 198 աւստրիական նաւոց:

«Սիւնոյն վախճանը ու միւնոյն համեմատութիւնները տեղի ունեցան 1856ին: Բանզի 183 միլիոն 901-913 ֆրանք արժէքը առեւտրական գործոց մէջ, Նիգղիոյ բաժինը՝ 91 միլիոն 889-841 ֆրանք է: Վաղղիոյ բաժինը՝ 26 միլիոն 239-311 ֆրանք, և Աստորիայինը՝ 13 միլիոն 782-666:

«Եթէ Նիգղիոյ ծովագետները Ստորեաց ծովագետաց քաղաքները անցնինք, կը տեսնենք որ այս երեք ազգաց ծովային վաճառականութեան վիճակը և յարաբերութիւնները միշտ միևնոյն և անփոփոխ կը մնան:

«Յամին 1856, իգլիորի առեւտրական գործոց գումարը 165 միլիոն 237-884 ֆրանքի հասաւ, որոցմէ գրեթէ կէսը դուրս ելած և կէսը ներս մտած վաճառք են: Այս գումարէն 61 միլիոն 207-610 ֆրանքը՝ Նիգղիոյ կը վերաբերէ 23 միլիոնը՝ Աստորիոյ և 21 միլիոն 500 հազարը Վաղղիոյ կը վերաբերէ:

«Ի վերջոյ, ուր Նիգղիոյ վաճառականութիւնը կերևի թէ քիչ մը զանց առնուած և երեսի վրայ թողարուած է, Աստորիոյ և Վաղղիոյ առեւտրական գործքերէն վար կը մնայ:

«Ի վրասանդնու պոլիս, որուն առեւտրական ելեւմտից պաշտօնական գումարը յայտնի չէ, կը նայ հաստատել թէ անգղիական վաճառականութիւնը եթէ աւելի ազդեց չէ՝ գոնէ միևնոյն վիճակի մէջ կը գտնուի ինչպէս որ Նիգղիոյ:

«Աստի կը տեսնենք որ, ընդդէմ հեռաւորութեան տեղեաց, Նիգղիոյ ծովային վաճառականութեանը և որ ամենեկն մեծ գործքերը կընէ Միսթարեան ծովային վաճառականութեանը մէջ: Ըբեմ մի ներք մինակ աւելի զօրաւոր է միւս ազգաց ծովային վաճառականութիւններէն աւելիք մէկ տեղ հաշուելով. թէպէտեւ յիշեալ ազգերը իրմէ աւելի մօտ են առեւտրական գործոց տեսարանին, և երբեմն աւելի զօրաւոր է

«Սիւնոյն վաճառականութեանը Նիգղիոյ ծովային վաճառականութեանը և Նիգղիոյ ծովային վաճառականութեանը միջև ընկած տարբերութիւնը կը լոյս օգուտ ազգի և շինութիւն հաւատարմութեանը, որ ովին հակառակ Միսթարեան Վիսթարեան ըսուած խտաբեան պարսաւազգրին, և անոր դէմ հրատարակուած հայերէն Պարսկաստանոյ, որոց պտուղն եղաւ ազգային խրոնովութիւն, մասնաւորաց հալածանք, անլուր անիրաւութիւնք և անհաշտ թշնամութիւնք:

Իրիւր ժամանակ այս բանութիւնը տեւելն ետքը, կերևայ թէ աշխարհական իշխանք և ժողովուրդք չկարելի տանիլ պապերուն այս օրինակ ընթացքին՝ որ ներհակ էր Աւետարանի օրինաց և պտուղի բնաց, զպեղցին անոնց բացարձակ իշխանութեան սպին, վտանորոյ և աթուր ինկաւ իւր առջի զօրութեանն և զխառնուածութեան տիրուցէն ու պատիւէն: Վանզի կը տեսնենք որ 322 տարիի չափ ետքը՝ Անն Զ, որ 928ին նստաւ աթուր, կրկին ուղեց առջի պատիւը հանել, բարձրագահ ընել Վետրոսի աթուր. վտանորոյ իշխանութեանն զրկեցին զինքը և գրին բանտին մէջ: Այսու ամենայնիս յաջորդ պապերը իսպաւ և տ ջնմալով այս իշխանասիրութեան չար սպիւն, կրկին անգամ հաստատեցին, և ժամանակն ալ նպաստեց իրենց՝ կարտիստներուն օգնականութեամբը, որոնք աւելի փափագող էին այս պատուոյն:

«Երբ հռոմայեաց այս բանական իշխանութեան թէպէտ քոլոր Ներոպիս մտաւ, բայց արեւելք ազատ էր անկէ և ամենեկն ժամանակ մը չեղաւ որ Հայոց և Յունաց և ուրիշ ազգաց եկեղեցիք պապին լուծին տակ մտնեն, և զխառնութեան պատիւ տան անոր, այլ համապատիւ համափառ կը համարէին չորս գըլխաւոր աթուր:

(1) Տես ըրագրոյ նախընթաց թիւը:

անոնցմէ իւրաքանչիւրէն, զատ զատ հաշուելով :
 «Այս գերակայութեան պատճառները բացառապէս են ամենուն, ուստի աւելորդ կը համարուի մը նորէն այստեղ յիշելը : Բանզի երբոր ազգ մը Մեզիկոյ միայնեալ թագաւորութեան արհեստակերտուածները ունի, երբոր այնչափ առատութեամբ հանքային հարստութիւններ և գրամագլուխներ, այսինքն պատրաստ գրամ ունի, երբոր այնքան բազմութիւն նաւերու տէր է, և մանաւանդ երբոր ազգ մը աշխատասիրութիւն, բորձուկութիւն, գործառնութեանց հանձնաք ունի, և գաղթականութիւն ընելու ոգին ձեռք բերած է, այն ազգը տարակոյս չկայ որ միշտ և ամեն տեղ զորաւորագոյնը կը բռնէ միւս ազգերէն : որոնք այսչափ շնորհներով և կատարելութիւններով վարձատրեալ չեն Ա երկին Վախախնամութենէն : Աւստի չեմք զարմանար այս բարեբաղդութեանը վրայ և մանաւանդ աւմենին նախանձ մը չեմք զգար ընդդէմ այս արժանաւոր յաջողութեանը» :

—Թիւրստու ծովային առևտրական գործոց հաշուոյն բովանդակութիւնը՝ յունիստ 1856 ա մին, հասած է 230 միլիոն ֆրանկի : մտած վաճառքներուն գումարը իբր 121 միլիոն է և եւրոպայէն 109 միլիոնէն քիչ մը աւելի :

Համարեն մտած վաճառքներուն գումարը հասած է 32½ միլիոնի, իսկ եւրոպայէն 34½ միլիոնի : Թիւրստու վաճառականութեան ամենէն մեծ աղբիւրը Թուրքաստանն էր, որ 22 միլիոնի արժողութեամբ վաճառք յուղարկուած է, և անկէ 9½ միլիոնի միայն ապրանք ընդունուած է : Բնդ հակառակն Մեզիկոյ 23 միլիոնի արժողութեամբ վաճառք խրկած է ի Թիւրստ, և անկէ 5 միլիոնի միայն ապրանք ընդունած է : Վաճառքներու թիւնը և վաճառահանութիւնը Յունիական կղզեաց, Յունաստանի և Բուրգանի նահանգաց համար՝ բաց ի չուով մէն, գրեթէ հաւասարակշիռ կուգան : Ատլանդեան Ալկիանոսէն անդին գտնուած նաւահանգիստները 16 միլիոնի վաճառք խրկած են ի Թիւրստ : Իսկ Թիւրստէն միայն 1 միլիոնի վաճառք գացած է չիլէալ նաւահանգիստները :

Պրուսիէն Մեքսիկոյն Պեչ լրագիրը հետեւեալ կերպիւր կը ծանուցանէ օսմանեան կառավարութեան հրահրը, զոր ըրաւ կոստանդնուպոլսոյ Պէլքիքայի գեղարհին որ Թուրքաստանէն ելլէ, յուղարկելով անոր իւր անցաքիւրները :
 «Իրգէն քանի մը անգամ խօսք եղաւ, լրա

նէրն : Անտիոքայ, Ալէքսանդրիոյ, Հոմոսյ և Լիւուսաղէմայ, միայն ժողովքի մէջ նախագահ ըլլալու արտօնութիւն կը ընծայէին անոր, որ արտաքին և քաղաքական պատիւ մըն է, ըստորում այսօրուան օրս ալ Յունաց պատրիարքը Հայոց պատրիարքէն վեր նստելով պաշտօնական տեղ մը գտնուած ատենին, ամենեւին Հայոց եկեղեցոյն վրայ իշխանութիւն մը ունենալ ջոնցընէր : Արքայն կը յիշուցնէ ալ «Առաջին աննայն եպիսկոպոսապետաց ըսելը՝ նոյն մտքով պէտք է իմանամք, այսինքն միայն ժողովքի մէջ նախաժող բազմելու առաջնութիւնը : Այս ճշմարտութիւնն լրա ճանդցած են նաև Մասեաց Արաւելոյ արժանապատիւ խմբագրողք :»

Իննոս կրօնաւոր, որ Արկիւիոյ Բաճեր Թագաւորին խնդրանքը գրած է պատրիարքական Աթոռոց պատմութիւնը, Հոմոսյու եկեղեցոյ իշխանութիւնը միայն Լիւուսիոյ մէջ կամրափէ ըսելով : «Նքն (Պետրոս առաքեալ) գնաց ի Հոմոս, որ էր Թագաւոր ամենայն քաղաքաց և նախաժող քան զամենայն եկեղեցիս Լիւուսիոյ ուր որպէս ասին ամանք՝ եղիտ զ՛ ինոս ի Պողոտէ հաստատեալ և ընկալաւ զնա» : Բիչ մը հոբը կըսէ : «Այսպէս զի դմանս արև ելից և արևմտից աշխարհացն, զ՛ ինոս և զ՛ լիւուսիս ինքն և այլ առաքեալքն ամենայն աշխարհօք և գաւառօք որ ի նոսա աշակերտեալ եպիսկոպոս յիւրաքանչիւրան կարգեցին : Արիւշ տեղ գարձեալ չորս գլխաւոր Աթոռոց հաւասարապատիւ ըլլա

(1) Տես Մասեաց Արաւելի, Բ. տարի, Թիւ Ժա :
 (2) Այս գրքի մէջ Մարտի 1-ին, հոկտեմբեր Թարգմանած է, և հետեւեալս ինքն ալ ընդունած է իր քի ստոյգ և ճշմարիտ :

գրաց մէջ, ի մասին զԺուարութեանց որ ծագած էին ի մէջ օսմանեան կառավարութեան և մօտիկ Պրոսիէն տը Բէլքիքայուք գեղարհին Պէլքիքայի որ ի կոստանդնուպոլսոյ : Այս գրուածութիւնները՝ որ ժամանակէ մը ի վեր կը տեսնուիր տեղի ունեցան, և Սոփիէոյ Պէլքիքայուք նախան լրագրութիւնը անգամ քիչ մը տեղեկութիւններ տուաւ հասարակութեանը այս գործոյն վրայ : Յիշեալ գրուածութիւնները այժմ վախճան մը ունեցան, ըստորում Բարձրագոյն Պուսը որոշեց մօտիկ Պրոսիէն անցաքիւրերը յուղարկելու իրեն :

«Վերայ այս ամենայնի, կը պարտաւորուի յաւելցնել թէ այս ընթացքը, նմանապէս տարածայնութիւնը որ պատճառ տուաւ անոր, այնպիսի սկիզբ և կերպարանք մը ունին որ բոլորովին անձնական են մեր գեղարհին : Բարձրագոյն Պուսը, որ կը կարծէ թէ Պէլքիքայի գործակալին դէմ գանդատելու պատճառներ ունի (որոց շատ կամ քիչ օրինաւորութեանը վրայք գտատատն ընելու բաւական տեղեկութիւններ չունիմք այժմ) Բարձրագոյն Պուսը, կըսեմք, իւր այս ընթացքով, ուղեց մօտիկ Պրոսիէն հետ ունեցած իւր յարաբերութիւնները միայն գաղբիցիւն, առանց ամենին նուազեցնելու զբարեկամական պատուական կապակցութիւնները զորս մինչև ցայսօր ունեցաւ և կը ցանկայ միշտ ունենալ Պէլքիքայի կառավարութեանը հետ, թէ կոստանդնուպոլսոյ Պէլքիքայի գեղարհական միջոցաւ և թէ օսմանեան գեղարհական միջոցաւ որ ի Պրուսիէն :

«Մօտիկ Պրոսիէն հրաման ընկալաւ մեր կառավարութեանէն Վեչը երթալու, ուր տեղի գեղարհնութեան պաշտօնն ալ իւր վրայ է : կոստանդնուպոլսոյ Պէլքիքայի գեղարհական գործերը առայժմ մօտիկ Թիւրստին յանձնուեցաւ որ նոյն պաշտօնատան քարտուղար է» :

Երանալ քը Պրոսիէն մէջ կը կարգուի :
 «Չինաստանի դէմ արշաւանքին համար՝ Մեքիկոյն իւր ամեն ճգնուիք և իւր անբաւ զօրութիւնը ի գործ կը դնէ : և ասիկա ուրախութեան համար : քանզի Լիւուսիոյ հարկաւ պէտք էր կանուխ կամ ուշ Չինաց կայսերութեան դռները զարնել, այնպէս զի թէ կամաւ և թէ բռնութեամբ բացուին իրեն առջև : Ազգաց պատմութեանց մէջ կան յիշատակաց արժանի որոշ ժամանակներ, որոնց մէջ անոնց բազմն ու վիճակը բոլորովին մեծ փոփոխութիւններ

ը պայցուցանելէն ետքը, Հոմոսյու աթոռին աւելի պատիւ կուտայ քաղաքին հնութեանը և Թագաւորանիստ ըլլալուն համար, ու կըսէ տեսաք զ՛ Ալէքսանդրիս : և զ՛ նոսիք համապատիւս, այլ պատուականագոյն և առաջին քան զտոսա Հոմոսի զի ունի զԹագաւորն գոլ ամենայն քաղաքաց ըստ միահեծան տէրութեան իւրոյ, որ յԱգոստոսէ սկսեալ, և ոչ որպէս Ատիւնք կարծեն վասն սրբոյն Պետրոսի, զի թէ այսպէս է, ապա Անտիոք է և ս պատուականագոյն զի նախ և առաջին անգ արար եպիսկոպոս սուրբն Պետրոս և կացոյց զ՛ Լիւուսիս փոխանակ իւր : . . . Այս թէ ոչ՝ կըսէ, պարտ է նախապատուել զ՛ Լիւուսիոյն, զի մեծն և քահանայապետն ամենեցուն Ստուածն և տէրն մեր Յիսուսն անգ նախ քահանայապետաց և փոխանակ նորա եկաց Յակոբոս, ոչ վասնզի ի Հոմոս գլխիւյր խաչեցաւ սուրբն Պետրոս և Թաղեցաւ, և ոչ վասն այսորիկ առաւ երկրոյ թիւնն Հոմոսայ քան այլ երկրոց աթոռոցն, այլ զի Թագաւորութիւնն յաւուրս յայնսիկ մեծ էր ի նմա, և անգ էր ընծայութեան ամենայն աշխարհ» :

Արգ յիշեալ հեղինակին այս խօսքերը չորս խնդիր կը ընդունէ, ա. թէ Հոմոսյու պատմ միայն Լիւուսիոյ եկեղեցեաց գլուխ է, հաւասարապատիւ միւս աթոռաց և պատրիարքաց : Բ. թէ միւս մեծասան առաքեալք ալ համապատիւ Պետրոսի իրենք ալ աշակերտներ հաստատեցին և փոխանորդներ կարգեցին ամեն մէկ գաւառին մէջ ուրտեղ քարոզեցին և վրայեցին : Գ. Հոմոսյու եկեղեցոյ առաջին և նախապատիւ կոչուիլը հոգեւոր իշխանութեան կողմէն է, այլ

ստացան : Մենք ալ արդէն եկած հասած կը համարուիք Չինացի ժողովրդեան կերպարանափոխ ըլլալուն սահմանեալ ժամը : Գաղղիան և Ամբիկան տակաւին չըրուցեցին իրենց վերջին խօսքը թէ ինչ աստիճան՝ զինուորական կերպիւր, մասնակից պիտի ըլլան պատերազմին, զոր Անգղիացիք պիտի ընեն Չինացոց հետ : Սակայն Գաղղիոյ և Ամբիկոյ գեղարհական գործակցութիւնը արդէն ձեռք բերած է Մեքիկոյն : Լիւուս պատճառաւ միտքով իստ Միացեալ նահանգաց կողմէն, և կը սեպուհը յանուն Մաբուէն Վ. կայսեր պիտի միանան ըստ Ալէքիսի հետ, որպէսզի եթէ հնար է՝ քաղաքութեամբ, իսկ ի պահանջել հարկին, Բեքիկի արքունեաց երկրապատուելով ձեռք ձգեն այնպիսի թոյլատուութիւններ որ բոլոր ազգաց Չինաստանի հետ ըրած առևտրոյն կարօտութիւնները և պահանջները ընցնեն և ապահովութիւնը հաստատուն պահեն :

«Վաղղիացի և Ամբիկացի պատգամաւորները մեծայաղթ նաւերու մէջ ստրացած են, որպէս զի կարող ըլլան յաղթահարել զմանտարիները այսինքն նախարարները եթէ հերքելու ըլլան իրենց առաջարկուած օրինաւոր ու չափաւորեալ պահանջները, կամ եթէ չուզեն ընդունիլ իրենց առաջարկելի գաշադրութիւնները : Ինչպէս կարելի է այս մեծ գործոյն վրայ անձկանօք հոգ չտանիլ : Ինչէն այսօրուան օրս բոլոր քաղաքացեալ անձանց մտադրութեանը ասիւ աւելի արժանի բան կայ : Արջափ մեծ ապարեղ բացուած է անոնց խորհրդածութեանց առջև : Հիշաւ ի տեղն է ըսելու՝ փոք շոգեանուց՝ երկաթուղիներուն և Վիլեզի պարանոց բանալու խորհրդոց, որով կամաց կամաց Հնդկաստանի կը մերձենանք : Բանզի կանոնաւոր յարաբերութեանց հաստատուիլը, որոնք այսօրուան օրս շատ դիւրին են Արևելքին աւմենէն ծայրը գտնուող ժողովրդոց հետ, խիստ մեծ շարժում պիտի պատճառեն գետական և ծովային վաճառականութեան : Այն միջոցին հիւսիսային մեծ Ալկիանոսն և իր անբաւ կղզիները, որ ճշմարտապէս նոր աշխարհներ են, մեծապէս պիտի օգտին այս ընդհանուր շարժումէն իրենց ծովային քաղաքները խիստ շատ երթևեկութիւն պիտի ըլլայ : և այն գեղեցիկ սահմանները հետզհետէ մասնակից պիտի ըլլան քաղաքակրթութեան յառաջադէմ ընթացիցն ու բարեացը : Հասնակել էր մեզ՝ որ կարող ըլլայինք բանալ այս տեղս, իրենց համար պահուած ապագային ցու

կայսերանիստ քաղաք ըլլալուն համար : Գ. Ինչ եթէ եկեղեցական աթոռոց մէջ առաջնութիւն և գլխաւորութիւն հաստատուի՝ հարկ կայ նէ, այս իրաւունքը Լիւուսաղէմայ սուրբ Յակոբայ տեառնեղքօր աթոռն է, զոր Բն ինքը սահմանեց, և ձեռնադրեց զ՛ Յակոբոս առաքեալ և այս աթոռը Հայոց ազգին սեփական ըլլալով, և Հայոց Լիւուսաղէմայ Վատրիարքոնք նոյն աթոռոյն օրինաւոր ժառանգը ըլլալով, օրինօք Լիւուսաղէմայ Վատրիարքաց կըսեփականի գերագահութեան և գլխաւորութեան իրաւունքը :

Այս անժխտելի ճշմարտութիւնը մէջ բերելէն ետքը՝ դառնանք մեր խօսքին : Ազգային ամսաթերթերէն ոմանք Պապին գլխաւորութեան վրայ խօսելով, Հայոց եկեղեցոյն վրայ ի սկզբանէ կամ յետոյ որեւիցէ դարու մէջ իշխանութիւն մը ունենալը չկրնալով հաստատուն վկայութեամբ ցուցնել, ճարտարութեամբ մը խօսքը որոցընելով՝ Հայոց և Հոմոսյու եկեղեցեաց մէջ անտարբերութիւնը և փոխադարձ սէրը մէջ բերելով, միայն Հայոց եկեղեցոյ հարց որչափ մեծարանք ունենալին կը խօսին առաջանայապետն Հոմոսյ, որով կողմնակի ոճիւր մը հաստատել կուզեն, թէ ամեն ժամանակ հընազանդ և հաւատարիմ կ'ըլլան են Հոմոսյու աթոռին, և միայն անոր գերագոյն իշխանութիւնէն կը խորհուրէն եղեր, որ կամ թիւ կը կուսաց ինքնուրոյն ընտրելու անկախութեան իրաւունքէն չըրկուին :

(Պատի շարունակուի)
 Տեղիւն և թիւ Սալայիկիանց :

Գաղարկ, ինչպէս որ մեր երեւակայութիւնը և գրեթէ մեր աչաց առջև կը ներկայանայ : Ասիկա երազ կամ սուտ երեւակայութիւն մը չէ : Վասնզի մեզմէ ետքը եկող ազգերը զարմացմամբ պիտի նկատեն այս գէպքերուն գործադրութիւնը : Տեսնելով Վաղղիոյ հանգարտութեամբ բրած պատրաստութիւնները՝ կիսացուի թէ՛ Նաբոլէոն Վ. կայսրը արդէն ճանաչած է այս հսկայական գործոյն մէջ իրեն վերաբերեալ մասը : արդարեւ իրեն և իր ոգւոյն արժանի գործ՝ իբրև նոր բնական դգաց մտնք, որոնք զՎաղղիացուց ազգը կը տանին ՚ի յառաջադիմութիւն մտաւորական և նիւթական բարեաց : Այսպէս ևս ան ժամանակը չէ՛ յարուստ Վաղղիք կը գանգատէր իւր հայրենակցացը մէջ վաճառականութեան և ճարտարութեան ճաշակը նուազ ըլլալուն համար՝ :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԳՈՒԼԻՍ , 26 ՅՈՒՆԻՍԻ

Վեհափառ Սուլթանին բարձրապատիւ կայսերազուն որդւոց թիւիատութեան սոճախմբութիւնները, որ ամսոյս 17ին սկսան, մեծ փառաւորութեամբ և կերպ կերպ հանգէսներով ու բազմաձախ հացկերոյթներով կը շարունակուին : Հազարաւոր վրաններ կանգնած են Պէյոզուի Սեփէ-Վաչոյն բըւրնեւուն վրայ, որ կը տարածուին մինչև Սերիքէյի և Տորմապաքէի բարձուքը : Կայսերական շքեղափայլ վրանը կարմիր թաւիչէ (բատիֆէ) շինուած է : Իսկ նախաբարաց և գլխաւոր պաշտօնատարաց վրանները կանաչագոյն կերպասէ շինուած են, որոց վրայ օսմանեան կիսալուսինը և աստղը կը տեսնուի : Ասոնց քով յատուկ փառաւոր վրան մը կանգնած է, ուր բարեկամ տէրութեանց գետպանները ամեն իրիկուն կերթան ընկերութեամբ իւր ընտանեաց, և որոց պատուական մեծարանքներ կը ըլլան : Բարձրապատիւ Սէյիտ փաշան և ուրիշ գլխաւոր պաշտօնատարները անպակաս այցելութեան կերթան գետպանաց վրանը :

Այս սոճախմբութեանց սկիզբէն ՚ի վեր, բոլոր տոնէս և հրեայ ազգաց զանազան գաղտնեւորուն աշակերտները հետզհետէ յիշեալ կայսրական հանդիսին կերթան, առաջնորդութիւն իրենց վարժապետաց և ձեռքերնին փուռը մը ծաղիկ բռնած : Այս աշակերտները թէ՛ ՚ի ճանապարհին և թէ՛ սոճախմբութեանց տեսարանը, գոհարանական զանազան երգեր կերգեն ՚ի գովեստ և ՚ի պատիւ օգոստափառ Սուլթանին, որուն հրամանաւը առատ ու պատուական կերակուրներ կը տրուին այս ծաղիկատակ բաղմունքները :

Յայտնի է որ, Նորին Վեհափառութիւն կողմանէ հետզհետէ հացկերոյթներ պիտի ըլլան ՚ի պատիւ գետպանաց, քաղաքական կառավարութեան ամեն պաշտօնատանց գործակալներուն, գլխաւոր սեղանաւորաց և երեւելի վաճառականաց զանազան ազգաց :

Ամսոյս 20ին, բարձրապատիւ Ար Վալիպ փաշային վրանը հրաւիրուած էին գետպանատանց թարգմանները, հայազգի երեւելիները, գլխաւոր սեղանաւորները, առողջութեան ժողովոյն անդամները, և մայրաքաղաքս հրատարակուած 2 գաղղիներէն լրագրաց առաջին խմբագիրները : որոց պատուական հացկերոյթ մը տրուեցաւ, նախագահութիւն կայսերական ատենանին թարգման Վապուրի էֆէնտիին :

Կերակուր օրը՝ Սեփէի Նրիտանիոյ, Վաղղիոյ և Ռուսիոյ գետպանները, նմանապէս սրտաբին գործոց տեսուչ Ար Վալիպ փաշան ՚ի հացկերոյթ հրաւիրուած էին Սեփէ-Վապուրի վրանը ուր զինի ճաշուն, խորհուրդ մը ունեցան :

Երէկ, վեհափառ Սուլթանին կողմանէ փառաւոր մեծ հացկերոյթ մը եղաւ Տորմապաքէի կայսերական պալատը ՚ի պատիւ բարեկամ տէրութեանց գետպանաց :

Կայսերական հրովարտական Քասթամանիի վաղեմի կուսակալ Վալիպ փաշան՝ Ղեւտայի կառավարիչ անուանեցաւ : Եգիպտոսի հանգուցեալ Սէհեմէտ Ալի փաշային որդին Սէհեմէտ Ալի փաշան՝ թանդիմաթի ժողովոյն անդամ կարգեցաւ : և Քասթամանիի կառավարութիւնը՝ խարբերդի վաղեմի կուսակալ Իմայիլ փաշային յանձնուեցաւ :

Սուր. Ժոր Ալէոն գաղղիացի սեղանաւոր ընկերութեամբ իւր գերդատանին, այս շարժում մեկնեցաւ Փարիզ վերթալու : ուր տարի մը չափ պիտի մնայ :

Վիճակահանութիւնը (լոթարիա) օրըստօրէ զարմանալի կերպիւ կը յառաջանայ մայրաքաղաքիս մէջ : Կառավարութիւնը պարտք համարեց իրեն՝ վերատեսչութիւն ընել այս գործոյն, որ պէտք անիրաւութիւն և զրկողութիւն չըլլայ հասարակութեան : և միանգամայն զէջն չորս փարա տուրք գրաւ վիճակահանութիւն գրուած արժէքին վրայ : Ժորմալ քը Քանթանիսիւթ լա. գիրը կը սե, թէ այս տուրքին գումարը՝ շաւթուան մը մէջ՝ 280 հազար զէջն հասեր է :
- Պարսկաստանէն կը գրեն :
- Յայտնի է որ Ղիզանկիւր Խան զնգապետը Պաղտատ յուղարկեցաւ, որպէսզի յանուն Պարսից Շահին հրաւիրէ զմիտար Սիւրբէյ Անգղիոյ գետպանը որ վերադառնայ ՚ի թէհրան : բայց Սեփէի Նրիտանիոյ երեսփոխանը զուրեցցանք թէ, ըստորում թէհրանի արքունիքը ընդունած է Ռուսաց արաքսը կարգի գետպան մը զինուորական Ռուս պաշտօնատարաց ընկերութեամբ և առաջնորդութեամբ խաղախ զինուորաց, ուստի չի կրնար զէմ գնել որպէսզի Անգղիոյ գետպանն ևս ուղեկցուի թեամբ անգղիական ձիաւոր զօրաց և թեթեւաշարժ թնդանօթաց մտնէ ՚ի թէհրան : Պարսից կառավարութիւնը տակաւին որոշում մը չէ ըրած, կըսեն, ՚ի մասին այս առաջարկութեան :

Շահին առաջին պաշտօնեան գլխատեղաւոր Էրսթի Ալիան իշխանը, որ ձեռք անցած ու բանտարկուած էր ՚ի թէհրան : Միւսնայ պաշտօնեան կուղիք նաև սպաննել տալ Շահին առաջնորդը, որուն գէմ ամբաստանութիւն կը ըլլայ թէ գաղտնի թղթակցութիւն ունի և զեր Անգղիոյ գետպանին հետ, վերջին պատերազմին ժամանակը, բայց թէհրանի Վաղղիոյ գետպանին միջնորդութեամբ, այս գէմազը իշխանին մահուան պատիժը արտրի փոխուեցաւ :

Ք Ա Ն Ա Ք Ա Ն և Ն Ի Ք Բ

Չորեքշաբթի, 28 Յունիս :

Քաղաքիս անգործութիւնը ու բարեկարգութիւնը կը շարունակուի միշտ փոքրամասն գայմաքամ Ալի Նեհատ էֆէնտին աշտուրջ հսկողութեամբ և խոհմ կառավարութեամբ :
- Իրիկի Օսմանեան Վրամանոյի կառավարիչ միտար Չարը Ա. Փոնթիէն Վաստանգեուպուլոյ Օսմանեան Վրամանոյի կառավարիչ ընտրուելով, անցեալ շորթու. մեկնեցաւ յիշեալ մայրաքաղաքը երթալու : և Իրիկի Վրամանոյի առժամանակեայ կառավարութիւն միտար Փուէ տէրիք Ա. Փոնթիէնին յանձնուեցաւ, Վրամանի կառավարաց ժողովոյն հրամանացը համեմատ :
- Անգղիոյ Վրամանոցը, որ իւր գրամաղեղչին (ըքթոթ) գինը՝ տարին հարուրիս 6 1/2 ի բարձրացուցեր էր, այժմ հարուրիս 6 ի իջեցուցեր է և մեն տեսակ արժէքից համար :
- Ռուսաց վեհափառ կայսրը և օգոստափառ կայսրուհին ամսոյս 11ին Քեղրոպուրկէն մեկնենք են Քիւրէ երթալու, որ Տանիմարքայի պարտաւոր քաղաքն է, Պարսիկ ծովուն եզրերը :
- Քեղրոպուրկէն կը գրեն թէ, օգոստափառ կայսր սենեկապետ և տէրութեան ներգործական խորհրդական փոքրամասն ազա խաչատուր Վաղարեանց հայկազուն իշխանը՝ ընկերութիւն իւր մեծաշաք լծակցին, մայիսի 28ին Փարիզ գացեր է : ուր բոլոր ամաւը պիտի մնայ :
- Օգոստափառ Շահը բարեհաճեցաւ Պարսից Արեգական կարգին ազամանգեայ շքանշանը յուղարկելու Վաղղիոյ քանի մը լրագրաց գլխաւոր խմբագիրներուն, որոց թիւը կը գլխաւորուին Քիւրէ լրագրոյն խմբագիր մօսիւ Պարսիմօն, Քորիէ քը լա Լաւր լրագրոյն խմբագիր մօսիւ Կանէպօ, և այլն :
- Ղեղայիքին Փարիզ հասած հեռաբարական ըրերը կը ծանուցանեն թէ Վաղղիացի զօրքը կատարեալ յաղթութիւն մը ըրեր են Վաղղիներուն վրայ և Սար-Սահն զօրախորթ թեթեւ կերպիւ վերադարձեր է :

Ք Ա Ն Ա Ք Ա Ն և Ն Ի Ք Բ

Պիլիքի թողման պարն Սարիկոնը Լոսան 2 է մարտէն Բոլոյը ինչ 63, սրճարան մը բացեր է : ուստի կը շարունակէ նոյն մայրաքաղաք ճամբորդութիւն ընդ իւր համալրի յարգելիները : որպէսզի բարեհաճին իւր սրճարանը երթալու, ուր պէշ իրան հարկաւոր պեղի-Լիւնիւր պանալ ինչ հանգիստ և յարմար իջեաններ գտնելու ինչ Լոսանի երեւելի պեղ-անիւր պարտեալ համար : Վերջապէս պարն Սարիկոնը պարտաւոր է ամեն ինչի-գործ ընել իր սրճարանը գաղղ հայազգի ճամբորդները :

Տիֆլիսի Ներսիսեան ուսումնարանին համար լուսուորակի շայ վարժապետ մը կը ընտրուի : որ հայկաբանութեան և գաղղիերէն լեզուին քաջ տեղեակ ըլլայ : և որուն համար արժանաւոր վարձք մը հատուցանելու խօսք կը տրուի : Այսպիսի ուսուցիչ մը, թէսը հաճութիւն կունենայ յիշեալ պաշտօնին յանձնառու ըլլալ կրնայ, եթէ Իրիկի մէջ է, անձամբ տեսնուի Վրաղ-այ խմբագրին հետ, իսկ եթէ կրտսան գնուպոլիս կամ ուրիշ քաղաք մը կը գտնուի, գրով իմաց տալ անոր, և ուրիշ մանրամասն տեղեկութիւններ ստանալ ըստ այսմ մասին :

ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆՅՈՒՆ

Սպիտակ թուղթի շուրուիչ :

Հազարաւոր անձինք ամէն ազգէ կրնան վայել այս օգտակար գեղին գործութիւնները և յատկութիւնները, և ապագայանել ՚ի պահանջը հարկին, թէ ասոր գործածութեամբ մարդոց մարմինը և անդամները առողջութիւն ըստացան, յետ ՚ի գործ գործածելու ուրիշ զանազան գեղեր : Կրնայ մէկը իրտաշայնապէս համոզուիլ այս սպեղանիին սրանելի բժշկութեանցը վրայ, եթէ կարգաւոր ըլլայ օրաց կրները, որոնք այս բաները անպարտ կը պատմեն շատ տարիներ հետ : Այս պատմութեանց շատերը այնքան զարմանալի են, մինչև մեր բժիշկներն ամենէն հոգեկազմները կ'ապշտեցնեն : Արշափ մարիկ այս գերագոյն և ազդու գեղով վերտնի ստացան զգործածութեանը քանակ և սրանք (պատագ) սպեղանի շատ ժամանակ նայուելու հիւանդանոցաց մէջ, ուր հարկ կը շար կը շար իրենց անպանդ մէկը կորել տալու : Ասոնց մէջ շատերը այս ապաստանարանները թող տալով և իրենց զուր ծածկելով : որ ըլլայ թէ ևս առաւել ջաւալի գործ ողորթեան մը երկնակայ ըլլան, կատարեալ բժշկեցան իրենց անգին գեղը գործածելով : Այս բժշկեալ մարդիկներն շատերը երկրաբանութեան ջերմեանից զգացմունքը շարժեալ, վիպեցին և հաստատեցին այս բարեբայ վախճանները առաջի քաղաքապետ խորնի և ուրիշ պաշտօնատարաց լուստնի, իրենց վայելութեանցը մեծագոյն հաստատութիւն տալու համար :

Այս քիտի յուսահատեր իւր հիւանդ կայրութեանը վրայ, եթէ բաւական վատահոլութիւն ունենար ինտոք փորձելու այս գեղը և շարունակելու այս դարմանը, որչափ ժամանակ որ իւր արտին բնութիւնը կը պահանջէ : Ինչ այս բանին հաստատուն վախճանը պիտի ապացուցանէ թէ, ինչ և Լոսան Կասանի ինչ բժշկութիւն :

Այս սպեղանին յատկապէս հետեւեալ հիւանդութեանց համար օգտակար է :

- Վրաղիոյ արտիկները :
- Ծիւրերուն հիւանդութիւնները :
- Խաղաւարտ մարմնի (բիւթիւ) :
- Խածուածք մեկնաց և փորքի ճանձերու :
- Հացազօրծաց բորոտութիւնը : Ճեղքուածք ձեռաց :
- Քաղցկեղ (չերիֆիտ) : Ցաւք որովայնի :
- Չմեռահարութիւնը (թալուք կեօգի) :
- Ընդարձակեմ երակաց և սրունկից (պաւոր) :
- Կրտսե թոկ : Առողջութեան մասնաց :
- Չբողբութիւն (սրագ) : Օձիկ (երանձրգ կը թի) :
- Առողջք որովայնի, կրից, և երաստանի :
- Սննդաւորութիւն (նիքի) : Բորոտութիւն :
- Երկնակայ անողութիւն (նիքի) :
- Ցաւք երեսաց, կրից, և անդամաց :
- Տեղաւորութիւն (մայսուր) :
- Յօդացաւորութիւն (բիւթիւ) :
- Խոլ պարանոցի (սոսա) : Արեւութիւն (լէփր) :
- Արեւայապանութեան պատճառեալ գեղար :
- Արեւին պատճառեալ վերք :
- Գոմբութիւն գլխոյ (գէլ) և ուրիշ տեղեց :
- Պալաք (չի) : Փողպաւք :
- Վիւսցաւորութիւն : Այսպէս ևս թիւն :
- Չպացաւորութիւն : Այսպէս ևս թիւն :
- Սրտցք (գիւմօր) : Արեւ (իւլն) :
- Վիրախեան զանազան անոց, որպիսի են վերք, այտուց (չի) և քաղցկեղ :

Այս սպեղանին կը վաճառի ՚ի Լոսան միտար թողման Շուրուիքի գործատուը, որ և Սեփէի ընտան թաղութիւն 244 : իսկ օտար երկիրները գլխաւոր զեղանաւորաց քով կը գտնուի : Իրիկի մէջ սինթօր Անձիւր ձեւովի գեղալաճախ խմբագրի իւր ծախուի : որ ՚ի փոխանցեց թաղը Սուլթանի ճամբորդ ըստուած փողոցը թիւ 50 :

Այս սպեղանին ամանները զանազան մեծութեամբ են : և կը վաճառուին 9-22 և 33 դոնուչի իւրաքանչիւրը, և ամեն մեկուն մէջ տպեալ ծանուցագիր մը կայ, որ յիշեալ սպեղանին գործածութեան վրայ զմանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ, գաղղիարեն, անգղիարեն և հայերէն լեզուաւ :

Խմբագիր և տէր լրագրոյն : Վոլիպ Վ. Պարտապետն :